

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Лабунця Віктора Миколайовича
на дисертаційне дослідження **ЛИКТЕЯ Богдана Володимировича**
на тему:

«Формування лідерських якостей майбутнього керівника оркестрового колективу у процесі фахової діяльності», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта / Педагогіка зі спеціальності 014 Середня освіта (музичне мистецтво)

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими планами, програмами, темами

Актуальність звернення здобувача до проблеми формування лідерських якостей майбутнього керівника оркестрового колективу у процесі фахової діяльності не викликає сумнів з багатьох причин. *По-перше*, стрімкі технологічні інновації сучасного інформаційного суспільства суттєво впливають на стиль лідерства, змінюючи як саму природу управління, так і очікування від лідерів, та формують нову потребу у відкритому, трансформаційному лідерстві, яке стимулює появу та реалізацію інновацій. *По-друге*, – зазначені чинники особливо потребують від освітньої сфери підготовки фахівців, здатних прийняти та реалізувати сучасний тип лідерства, що характеризується як особливий, інноваційний стиль управління персоналом та базується на постійному пошуку нових можливостей людей, здатності використовувати їх особистісні та професійні якості як ресурс для досягнення мети. *По-третє*, – ця потреба є особливо важливою для керівників оркестрових колективів, які працюють у сфері музичного мистецтва, де лідерство базується не тільки на технічних навичках, а й на здатності надихати, об'єднувати та керувати колективом через емоційний і духовний контакт з музикантами. Такий стиль лідерства, а саме – відкритий, адаптивний, гнучкий, етичний та інноваційно-орієнтований, означає перехід від авторитарних моделей керування оркестрантами до моделі, заснованої на особистісному розвитку кожного музиканта та згуртованості колективу в цілому.

Доцільність наукових розвідок з обраної проблеми підтверджується тим, що формування лідерських якостей майбутнього керівника оркестрового колективу зміщує акцент на розвиток його практичних умінь та навичок на засадах музичного коучингу як інноваційного ресурсу в роботі з оркестровими колективами, що допомагає зосередитися як на особистісному розвитку оркестрантів, так і на створенні сприятливого середовища для творчої взаємодії. У зв'язку з цим, виокремлення проблеми формування лідерських якостей майбутнього керівника оркестрового колективу видається цілком доцільним, оскільки відповідає інноваційному характеру диригентсько-оркестрової підготовки студентів факультетів мистецтв з урахуванням суспільних запитів.

Своєчасність дослідницького пошуку визначається відсутністю системних теоретичних досліджень в зазначеному здобувачем напрямку та невідкладною потребою у розробці дієвого методичного інструментарію для формування лідерських якостей майбутнього керівника оркестрового колективу. Крім того, представлена дисертаційна робота виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри теорії музики та естрадного мистецтва факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського Українського державного університету імені Михайла Драгоманова та складає частину загального наукового напрямку «Удосконалення музично-естетичного навчання учнівської молоді у різних ланках мистецької освіти».

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, їх достовірність та наукова новизна

Високий ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і результатів наукового пошуку Ликтея Богдана Володимировича підтверджується міцною теоретико-методологічною базою щодо вивчення досліджуваного феномену з філософських, психолого-педагогічних та мистецько-творчих позицій. Підтвердженням достовірності й результативності

проведеного наукового пошуку слугує цілісне комплексне поєднання здобувачем теоретичної, методичної та дослідно-експериментальної роботи з лідерських якостей майбутнього керівника оркестрового колективу у процесі фахової діяльності, логіка розгортання якого є продуманою та переконливою.

Теоретико-методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження стали визначені дисертантом наукові підходи: *міждисциплінарний, особистісно-орієнтований та музично-коучинговий*. Важливо, що всі окреслені наукові підходи між собою є взаємопов'язаними, а їх комплексне застосування лише підсилює дію один одного, що позитивно впливає на формування досліджуваного феномена.

Науковий апарат дисертаційного дослідження сформульовано здобувачем цілком коректно. Застосування дисертантом комплексу теоретичних, емпіричних та математично-статистичних *методів*, спрямованих на досягнення поставленої мети та розв'язання завдань дослідження, стало дієвим підґрунтям для розробки методичного інструментарію та його впровадження під час проведення дослідно-експериментальної роботи.

3. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження

Наукова новизна дисертаційного дослідження Ликтея Богдана Володимировича є безсумнівною, оскільки наразі у вітчизняному музично-педагогічному дискурсі бракує системних праць щодо психолого-педагогічного осмислення та методичного забезпечення проблеми формування лідерських якостей майбутнього керівника оркестрового колективу у процесі фахової діяльності. Визначена стратегія науково-дослідницького пошуку дозволила дисертантові представити науково-обґрунтовані та експериментально перевірені результати виконаного дослідження, що мають *наукову новизну* й дають підстави кваліфікувати його як таке, що привносить в науку *нове розв'язання* досліджуваної проблеми, до яких відносяться:

- *Міждисциплінарна коучингова стратегія формування лідерських якостей майбутнього керівника оркестрового колективу* з урахуванням технології музичного коучингу як інноваційного підходу, що інтегрує елементи психології, педагогіки, менеджменту й мистецтва.

- *Авторське потрактування сутності ключового поняття дослідження* «лідерські якості керівника оркестрового колективу», що розглядається автором як комплекс інтегративних особистісно-професійних якостей, які виявляються в здатності керівника ефективно організовувати, координувати та надихати учасників оркестрового колективу на творчу працю шляхом емоційно забарвленої, переконливої, гнучкої й ціннісно орієнтованої взаємодії.

- *Компонентна структура лідерських якостей керівника оркестрового колективу*, що представлена у взаємозв'язку, взаємозалежності та взаємодії низки змістовних компонентів: *персонально-орієнтованого, комунікативно-коучингового, організаційно-управлінського, когнітивно-рефлексивного та естетично-презентаційного*, з визначеними для кожного з них відповідних критеріїв, показників та рівнів сформованості.

- *Поетапна методика формування лідерських якостей майбутнього керівника оркестрового колективу на засадах музично-коучингового підходу*, яка з включає впровадження міждисциплінарної коучингової стратегії, розвиток навичок комунікації та емпатії, організації творчого простору колективу, поєднання диригентської практики з техніками ментального тренування, рефлексії, конструктивного зворотного зв'язку тощо.

Вагомою заслугою дисертанта вважаємо й те, що у межах проведеного експериментального дослідження подальшого розвитку та конкретизації дістали форми і методи диригентської підготовки фахівців мистецького спрямування в частині систематизації теоретичних положень та практичних (тренінгових) вправ у царині музичного лідерства.

4. Структура та зміст дисертації, її завершеність і відповідність встановленим вимогам щодо оформлення

Дисертація Ликтея Богдана Володимировича має усталену структуру й складається з анотацій українською та англійською мовами, списку публікацій здобувача, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної для наукового пошуку теми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження; представлено теоретико-методологічну основу та окреслено комплекс взаємодоповнюючих методів для розв'язання поставлених завдань; аргументовано наукову новизну й визначено практичне значення дослідження; відображено відомості про апробацію й впровадження результатів дослідження.

Зміст *основної частини* дисертації висвітлюється у трьох розділах роботи, змістове наповнення яких розгортається відповідно до сформульованих дисертантом завдань, спрямованих на досягнення мети дослідження, яка полягає у теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці методики формування лідерських якостей майбутнього керівника оркестрового колективу у процесі фахової діяльності.

У *першому розділі* роботи основна дослідницька увага дисертанта зосереджена на розкритті теоретичних засад формування досліджуваного феномена. На підставі детального аналізу зарубіжної та вітчизняної філософської, психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури дисертантові вдалося визначити сутність базових понять, що використовуються в дослідженні, таких як «лідерство», «музичний коучинг», «оркестровий колектив», «керівник оркестрового колективу», «фахова діяльність», «лідерські якості керівника оркестрового колективу», що дозволило йому створити теоретичну основу для подальшого розгляду теми.

На підставі аналізу сучасних західних теорій лідерства (лідерство взаємин, комплексне лідерство, лідерство-служіння, двостороннє та адаптивне лідерство та ін.), дисертантом було обґрунтовано розуміння *лідерства* як процесу впливу на особу або групу людей, під час якого лідер (або група лідерів) надихає та спрямовує інших до досягнення спільної мети або результату, що має позитивний вплив на розвиток суспільства, організації або особистості. З цих позицій автором виокремлено та схарактеризовано такі вкрай важливі для майбутнього керівника оркестрового колективу *лідерські якості* як: емоційний інтелект, здатність до самоусвідомлення, саморегуляція, мотивація, емпатія, соціальні навички.

Особливу увагу дисертантом було приділено обґрунтуванню ролі технології *музичного коучингу*, що забезпечує унікальні можливості для професійного та особистісного розвитку майбутніх керівників оркестрових колективів. Теоретичні положення технології музичного коучингу створили основу для обґрунтування *міждисциплінарної коучингової стратегії* формування лідерських якостей майбутнього керівника оркестрового колективу, яка інтегрує елементи психології, педагогіки, менеджменту й мистецтва.

На основі аналізу наведених вище дефініцій автором запропоновано власне визначення поняття «*лідерські якості майбутнього керівника оркестрового колективу*» та представлено його структуру в єдності персонально-орієнтованого, комунікативно-коучингового, організаційно-управлінського, когнітивно-рефлексивного та естетично-презентаційного компонентів, які між собою щільно взаємодіють та доповнюють один одного, що дозволяє студентам ефективніше сформувати лідерські якості для підвищення результативності їх професійного потенціалу.

Другий розділ дисертаційного дослідження присвячений висвітленню теоретико-методичних засад формування лідерських якостей майбутнього керівника оркестрового колективу у процесі фахової діяльності.

Для з'ясування сутності ключового поняття дослідження дисертантом було здійснено методологічне обґрунтування зазначеної категорії з позицій міждисциплінарного, особистісно-орієнтованого та музично-коучингового підходів, а саме: *міждисциплінарний підхід*, який уможлиблює інтеграцію знань з теорії управління, соціології, музикознавства, психології, педагогіки тощо для комплексного розв'язання проблеми, *особистісно-орієнтований підхід*, що скеровує на унікальність особистості майбутнього диригента, враховує його індивідуальні психологічні особливості, творчо-особистісні якості, здатність до лідерства та *музично-коучинговий підхід*, який екстраполює техніки музичного коучингу, що сприяють розвитку самосвідомості диригента як лідера, підсилюють командну роботу, створюють атмосферу довіри тощо, у фахову підготовку майбутнього керівника оркестрового колективу.

Наступним логічним кроком дослідницького пошуку стало визначення здобувачем низки *педагогічних умов*, які сприяють розвитку лідерських якостей: індивідуалізація навчального процесу через створення освітніх траєкторій для кожного студента з урахуванням його здібностей і потреб; розвиток емоційного інтелекту, який дозволяє керівнику ефективно взаємодіяти з оркестром, розуміти емоційні реакції музикантів та керувати командним духом; створення сприятливого комунікативного середовища для ефективної взаємодії між диригентом і музикантами; розвиток управлінських навичок і стратегічного мислення, що включає планування репетицій, організацію роботи колективу, мотивацію і вирішення конфліктів

Зазначені педагогічні умови стали основою для розробки *методики* формування лідерських якостей майбутнього керівника оркестрового колективу у процесі фахової діяльності, яка включала три етапи. *Освітній етап* – проведення лекцій, ворк-шопів, майстер-класів; інтерактивних занять, тренінгів, коучингових сесій, рольових ігор для розвитку комунікативних, управлінських та емоційних навичок; *практичний етап* – спрямований на розвиток практичних

навичок управління колективом безпосередньо під час диригування з оркестром; *оцінний етап* – спрямований на детальний аналіз попередніх досягнень, виявлення сильних і слабких сторін керівника оркестрового колективу, проведення відповідної корекції обраної стратегії (за потреби). Цінним є те, що розроблена методика є адаптивною, особистісно орієнтованою та інтегративною й створює умови для свідомого становлення лідера як художнього і психологічного центру оркестрового колективу.

На особливе схвалення заслуговує схематично представлена *авторська модель* (с. 132), яка унаочнює процес формування лідерських якостей майбутнього керівника оркестрового колективу у процесі фахової діяльності, що включає в себе компоненти лідерських якостей, наукові підходи, педагогічні умови, етапи формування лідерських якостей та методи до кожного етапу, що разом становить повний технологічний цикл.

У *третьому* (заключному) *розділі* роботи здобувачем було здійснено змістовне дослідно-експериментальне дослідження з формування окресленого феномена, яке проводилося на базі факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Дослідно-експериментальна робота проводилася дисертантом поетапно: констатувальний, формувальний і контрольний (заключний) етапи експерименту.

На *констатувальному* етапі експериментальної роботи дисертантом було визначено основні *критерії* сформованості лідерських якостей майбутніх керівників оркестрових колективів та підібрано *показники* до них. Так, *емоційно-когнітивний* – вказує на здатність розпізнавати, регулювати власні емоції та емоції оточуючих, *мотиваційно-рефлексивний* – передбачає вміння надихати колектив, підтримувати робочу атмосферу, *комунікативно-творчий* – проявляється в здатності до ефективної взаємодії з оркестрантами, вирішення конфліктів, *організаційно-діяльнісний* – передбачає планування та реалізацію

музичних проєктів. На основі розроблених критеріїв дисертантом визначено рівні сформованості лідерських якостей: *високий, достатній, середній і низький*, яким надано якісні та кількісні характеристики. Висновки діагностувального етапу експерименту засвідчили про необхідність цілеспрямованої роботи з формування лідерських якостей у студентів факультетів мистецтв.

Формувальний експеримент складається з трьох взаємообумовлених *етапів*: освітній, практичний та оцінний, на кожному з яких застосовувалися відповідні *методи*, які були спрямовані на формування кожного структурного компоненту досліджуваного феномена. Зокрема, на особливе схвалення заслуговують використання дисертантом таких методик як: метод 360-градусної оцінки, техніки SWOT-аналізу, техніки тілесної та музичної імпровізації, медитативні техніки, майстер-класи, рольові ігри, тренінги, кейс-методи тощо.

Дані порівняльного аналізу дослідження на *контрольному* (заключному) етапі експерименту підтвердили ефективність запропонованої методики формування лідерських якостей майбутніх керівників оркестрових колективів. Проведений статистичний аналіз за критерієм Пірсона довів, що спостережувані зміни в експериментальній групі є статистично значущими і не є випадковими.

Подані у дисертації висновки стали логічним завершенням проведеного дисертаційного дослідження й засвідчили виконання всіх поставлених завдань.

Робота є цілісним й завершеним дослідженням та виконана у відповідності до вимог, що ставляться до наукової продукції даного типу.

5. Теоретичне та практичне значення дисертації

Основні теоретичні положення та практичні напрацювання розробленої авторської методики формування лідерських якостей майбутнього керівника оркестрового колективу у процесі фахової діяльності можуть скласти основу для укладання робочих навчальних програм та спецкурсів із дисциплін «Оркестрове диригування», «Методика музичної освіти», «Музичний коучинг», на заняттях із

виробничої практики та ін. Основні положення та практичні напрацювання розробленої авторської методики можуть бути впровадженими у зміст існуючих навчальних програм та під час розробки нових дисциплін, під час написання методичних рекомендацій щодо самостійної роботи студентів в оркестровому класі, з метою використання в освітньому процесі новітніх технологій (методика музичного коучингу тощо) та ін.

6. Апробація та впровадження результатів дослідження, повнота викладу в опублікованих працях

Основні теоретичні висновки та положення дисертаційного дослідження апробовано та оприлюднено на науково-практичних конференціях, вебінарах, майстер-класах різних рівнів: міжнародних, всеукраїнських тощо. Результати дисертаційного дослідження впроваджено в практику роботи закладів вищої педагогічної освіти: Івано-Франківський фаховий музичний коледж імені Дениса Січинського м. Івано-Франківськ (Довідка № 269 від 01.11.2024 р.); Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника м. Івано-Франківськ (Довідка № 01-23/17 від 17.01.2025 р.); Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Довідка № 301 від 11.04.2025 р.).

Основні положення і висновки дисертації відображено у 5 наукових працях, з них 2 статті – у вітчизняних фахових виданнях, 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні, що індексується в наукометричній базі WoS, 2 праці – апробаційного характеру.

7. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та у наукових публікаціях

Маємо засвідчити, що в процесі аналізу змісту дисертаційного дослідження та низки наукових публікацій здобувача, випадків недотримання норм академічної доброчесності не виявлено. Використані у дисертації матеріали

наукових праць Ликтея Богдана Володимировича, котрі були попередньо опубліковані з метою висвітлення в них основних наукових результатів дослідження, вказані в анотації дисертації й самоплагіатом не вважаються.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Позитивно оцінюючи наукові здобутки дисертанта, вважаємо за необхідне висловити деякі дискусійні положення та зауваження до поданої дисертаційної роботи:

1. У першому розділі роботі здійснено ґрунтовне дослідження сучасних західних теорій та моделей лідерства. На нашу думку, робота значно б виграла, якщо був би представлений порівняльний аналіз зарубіжних та вітчизняних моделей лідерства та їх екстраполяції в модель лідера оркестрового колективу.

2. Аналізуючи супутні в дослідженні поняття «диригент», «керівник оркестру», «лідер оркестру», дисертант використовує їх як синонімічні поняття без чіткого методологічного розрізнення. Між тим, бажано було б їх більше деталізувати, синхронізувати та вказати, як ці близькі за змістом поняття співвідносяться з ключовим поняття дослідження.

3. Нам бракувало в роботі розгляд сучасних цифрових технологій в якості інструмента лідерства диригента, оскільки саме сформованість цифрової компетентності може розглядатись як складова лідерських якостей майбутнього керівника оркестрового колективу.

4. Важливою складовою другого теоретико-методичного розділу роботи є впровадження педагогічних умов формування лідерських якостей майбутнього керівника оркестрового колективу у процесі фахової діяльності. Потребує додаткового уточнення, завдяки яким методам педагогічна умова *«створення сприятливого комунікативного середовища для ефективної взаємодії між диригентом і музикантами»* була впроваджена в дослідно-експериментальну роботу.

5. На нашу думку, в роботі недостатньо уваги приділено формуванню лідерських якостей диригента в позааудиторній практиці. Варто було би детальніше описати роботу з неформальними творчими колективами та аматорськими оркестрами.

6. По тексту дисертаційної роботи Ликтея Богдана Володимировича місцями трапляються стилістичні та граматичні помилки. Рекомендується провести додаткову літературну редакцію для покращення якості тексту дисертації.

Між тим наголошуємо, що зазначені зауваження та висловлені побажання не впливають на загальну позитивну оцінку представленої дисертаційної роботи, яка характеризується оригінальністю, науковою новизною та практичним значенням, високим теоретичним рівнем, глибиною наукових підходів до визначення педагогічних умов та методичного забезпечення процесу формування лідерських якостей майбутнього керівника оркестрового колективу у процесі фахової діяльності.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам

Враховуючи актуальність дослідженої проблеми, наукову новизну положень дисертації, обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, їх теоретичну та практичну значущість, вважаємо, що дисертація Ликтея Богдана Володимировича на тему: «Формування лідерських якостей майбутнього керівника оркестрового колективу у процесі фахової діяльності» є актуальним, цілісним, завершеним, самостійним дослідженням, яке за своїм науково-теоретичним рівнем, новизною у постановці та вирішенні досліджуваної проблеми, аргументованістю теоретичних положень, висновків та практичним значенням відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти

ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (із змінами); Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами), а її автор – Ликтей Богдан Володимирович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта / Педагогіка зі спеціальності 014 Середня освіта (музичне мистецтво).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри музичного мистецтва
педагогічного факультету
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Віктор ЛАБУНЕЦЬ

Підпис засвідчую *В. Лабунець*
(прізвище)
Начальник відділу кадрів
І.І.Оліник
(підпис)